

Az újságíró Tömörkény

Életműve — akár Mórée — jellegzetesen újságírói. Még a szépirodalmi része is, hiszen amikor íróművészete kibontakozott, nem volt divatban a folyóirat, amely századunkban, sőt főként csak a folszabadulás után vált az irodalmi élet fő terévé. Tömörkény elbeszélőművészete a napilapok tárcarovataiban kezdődött, érlelődött, lett klasszikus értékűvé.

A tégelytől a tollig

A négy gimnázium elvégzése után, 1882-ben *Steingassner István* gyógyszerészyakornok lett. Juhász Gyula Tömörkény-életrajzában egynek vette Götz Károlynak Az isteni gondviseléshez címzett patikáját, amely 1875 óta Barcsay Károlyé volt már, Kovács Albertnak Kígyó-patikájával, amely 1874 óta működött. Az előbbi a Széchenyi tér 12. sz. alatt, az utóbbi akkor még a Fekete sas (Bajcsy-Zsilinszky) és a Korona (Kígyó) utca sarkán. Így ma már — hacsak valami levéltári adat elő nem kerül — nem tudjuk biztosan, mely színhelyre vonatkoznak Juhász Gyula sorai, de valószínűbb mégis, hogy a szájhagyomány alapján inkább a Kígyó-patikára: „a barátságos, derűs patika valóságos kis kaszinója a társaság embereinek; minden hír ide fut be, és innen terjed; urak és parasztok egymásnak adják a kilincset; maga a gazda csupa tréfa és elmésség, és ha dolgozni nem kellene, paradicsom lenne az élet ebben a patikában”. „De az ifjú gyakornok — folytatta Juhász Gyula — dolgozott is szorgalmasan, tanulta a neveket, keverte a mérgeket, bár az éjszakai inspekció úres óráiban már irogatta első tárcáit a Szegedi Híradó számára...”

A Szegedi Híradóban

Tizennyolc éves a patikusinas, amikor 1884. november 16-án *Sugárúti séták* címmel megjelent első tárcája a Híradóban. Ez a zsengeje kötetében máig sem szerepel. Holott a klasszikus írónak minden sora kincs: legalább kétkötetnyi kitelnék Tömörkény könyvbe még föl nem vett írásaiból.

Első cikke alá betűjegyeket írt: (S — r I — n.) Csak bő fél év múltán, 1885. június 28-án *Esti séták* című tárcája alattszerpel először írói álnévként ez: *Tömörkény*. Még csak ennyi, keresztnév nélkül.

A családi hagyomány nyomán Kispéter András rögzítette a névmagyarítás történetét. A Híradó szerkesztőségében támadt az ötlet, hogy Szeged környékének szép magyarságú helyneveit (Anyás, Levelény, Tömörkény stb.) papírdarabkáira írják, hátukra fordítsák, megkeverjék, hogy azután Steingassner István a bicskájának hegyével megcéllozza valamelyiket. *Tömörkényt szögezte az asztalhoz* — így lett az 1326-ban oklevélben előforduló, bolgár–török eredetű, ősi magyar személynévből keletkezett helynévből (amely *Vasacska* jelentésű) ismét személynév: irodalmunk klasszikusának senkivel össze nem téveszthető, egyedi neve. Megáll magában is, akár Ady, Bartók, Kodályé.

Hogy került Steingassner István a Híradóhoz? Némi protekcióval: a lap alapítója (1859) és kiadótulajdonosa Burger Zsigmond (1817–1874) volt; felesége Ströbl Magdolna, Steingassner István édesanyjának, Ströbl Máriának testvére. A lapot előállító nyomda örököse 1879 óta a fiuk, Burger Gusztáv (?–1910), tehát Steingassner Istvánnak unoka-bátyja. Mégsem állíthatja senki, hogy az esetleges előny, kedvelés, a korai megjelenés érdemtelenné jutott...

Ekkoriban tette le Steingassner István a gyógyszerészi „segédvizsgát” (tirociniumot), s utána hamarosan Kistelekre került az ottani gyógyszerészetre. „De ott — írta Tömörkény 1913-ban önéletrajzában — összedisputáltam a főnökkel az iránt, hogy miként

kell csinálni az *Opodeldoc camphorát*-t. Régíró volt ez, aminek ma már alighanem hírehamva sincsen a patikákban. A disputa vége az lett, hogy ott hagytam a kondíciót [állást], s kimentem a bátyámhoz, aki egy közeli pusztán gazdálkodott. Oda küldtek lovasembert utánam, hogy menjek haza a városba, mert át kell venni egy külvárosi patika vezetését, amelynek a gazdája megölte magát.”

Bátyja, Steingassner József (1856–1922) a Pallaviciniek csöngőlei birtokán volt tisztartó. Éppen Tömörkény jegyezte föl, hogy a nép száján a tisztsége meg a neve hogy vált népetimológiaként *Stán kasznár*-rá. Az a patika pedig, ahová hívták, a rókusi volt a Kossuth Lajos sugárúton; gazdája, Meák Gyula ugyan már 1881-ben elhunyt, de özvegye ideiglenes gondnokkal (ún. provizorokkal) vezette, amíg fia, ifjabb Meák Gyula (1868–1918) letéve vizsgáit át nem vehette.

Most adom vissza a szót Tömörkénynek: „Így megint hazakerültem, de nem sokáig provizorokodtam a gyógyszerészertárban, mert a Szegedi Híradó, amelynek kiadótulajdonosa rokonom volt, belső munkatársnak hívott el 1886 tavaszán.”

A Híradó 1886. február 28-i számában jelent meg ez a közlemény: *Lapunk szerkesztőségi személyzetében változás állott be, amennyiben Törös Tivadar úr a mai naptól fogva megszünt munkatársunk lenni. Helyébe a lapnak belmunkatársául Steingassner István urat, fiatal földíntket nyertük meg, akinek ügyes, eleven tollát Tömörkény név alatt lapunkban megjelent tárcaközleményekből ismerik olvasóink.*

Csak házasságkötése (1894. nov. 28.) után fél évvel vette föl hivatalosan vezetéknévként a Tömörkényt az akkor már országosan ismert író. A belügyminiszteri engedély 1895. március 14-én kelt.

A Híradóban az ifjú *újdonság* — így hívták akkoriban az újságírókat — főként rendőrbírói és közigazgatási tudósításokat írt, de már ekkor jelentek meg tárcái, elbeszélései. Az első novella, amelyet *Szegedi parasztok és egyéb urak* címmel 1893-ban kiadott első könyvébe fölvetett, 1887-ben jelent meg a Híradóban. Ez a híres *Bicskavásárlás*, amely föltűnően elárulja mintáját, Mikszáthnak *A kaszát vásárló paraszt* című elbeszélését. Mégis, a parasztleletnek oly jellegzetes mozzanata a vásárlás, hogy Tömörkény e nembem még több hasonlólt írt (*Új talicska irányában, Subavásár*). Ez utóbírói írta Ady a Nyugatban közölt nekrológiájában némi gúnynyal: „Mikszáthnak nem eredeti témája például a kaszavásárló paraszt, de megcsinálta, viszont Tömörkény a klasszikus előraj után is alig tudta a subát megvásároltatni a parasztjával.”

Már a Híradóban megjelent tárcáiban föltűnnek kedvelt figurái, mint pl. Halbör Fürgeteg János. Tanyai paraszthőseit ekkor még jobbra a piacon, a rendőrbíró előtt, a boltban, az utcán vette szemügyre.

1888 őszén Tömörkény bevonult katonának. Egy évet a *görbe hegyek országában*, a novabazári szandszakban, a priepoljei barakkban, egyet Bécsben, egyet a szegedi Mars téri laktanyában szolgált. A katonaelményeiről közben-közben hazaküldözgetett tárcáiból — zömük kiadatlan — önmagában kitelnék egy kötet. Össze is gyűjtöttem őket, csak kiadó nem akad rájuk. Ebből az élménykörből 1890-ben született *Vándorfecskek* című elbeszélése (később csak *Fecskek* lett a címe) klasszikusan szép és megrendítő írá-

sai közé tartozik. Itt, a szülőföldtől távol forrt össze az író a szegedi tanyák fiaival.

A Szegedi Napló szerkesztőségében

Leszerelése után, 1891 nyarától már nem a kormányparti Híradóhoz tért vissza, hanem az ellenzéki Szegedi Napló munkatársa lett. A Napló július 30-án jelentette be, hogy munkatársa, Gárdonyi Géza az Arad és Vidékéhez távozik, és „szerkesztőségünkben egy jeles és már elismert fiatal író, Tömörkény István foglalja el helyét”.

Ettől kezdve Tömörkény nemcsak riportokat, tárcákat, hanem vezércikkeket is írt, sőt a Napló heti élcslapmellékletében, a Hüvelyk Matyiban humoros karcolatokat, rigmusokat, tréfákat is. (Ezeket még mindig nem vettük számba!) Ő teremtí meg vagy ő is írja hétről hétre a jellegzetes szegedi figurák (Sótörő Gyömbér Kata, Kótsónös Rókus, a Kecse, infanteriszt Éliás Csamangó s a többi) szájába adott, időse-rű, gúnyba vagy mosolyba fűdetett várospolitikai bírálatait.

1892-től már a fővárosi lapok is közlik elbeszéléseit. 1893-ban megjelenik első novelláskötete, a már említett *Szegedi parasztok és egyéb urak*, 1897-ben a második. *Jegenyék* alatt címmel. Ezek még szegedi kiadások, mint a *Vizenjárók és kétkézi munkások* (1902) is, de 1904-ben a *Gerendás szobákból* című gyűjteményét már a tekintélyes budapesti könyvkiadó, a Singer és Wolfner jelentette meg, s ettől kezdve a többit is a fővárosi kiadók (az előbbin kívül a Franklin, az Élet és a Táltos) adta ki.

1899-ben Kulinyi Zsigmondnak, a Napló felelős szerkesztőjének posztjára Békefi Antal került. Ezt Tömörkény zokon vette, s kárpótlásul megpályázta a Somogyi-könyvtár segédkönyvtárosi állását. Szeptemberben el is nyerte, sőt alig öt év múlva, Reizner János halála után, 1904-ben, ő lett a könyvtár és a közben kebelében megszervezett városi múzeum igazgatója — haláláig, 1917-ig.

De a Naplóhoz sem lett hűlen. Nemcsak tárcáit adta továbbra is a lapnak, hanem vezércikkeket is változtatlanul írt. Móra Ferenc (akivel a Napló szerkesztőségében ismerkedett meg és melegedett össze, s ő hívta maga mellé a Somogyi-könyvtárba) egy helyt azt írta, hogy a tízes években fölváltva ők ketten írták a Napló vezércikkeit: *hetenként háromszor Tömörkény, háromszor ő*. „Mi mindig a déli lapokból kerestük ki a vezércikkét, azt azután ebéd után megírtuk, s este hivaltal után bevittük a szerkesztőségbe.” Mikor már jobban ment nekik, vagy hordárral küldték be, vagy a szerkesztőségéből szalajtottak a *kertulpatolába* egy nyomdászintast a kéziratért.

*

Az újság volt akkoriban az irodalom bölcsője. Ezért írtam bevezetőül, hogy Tömörkény életműve, akár Mórée, jellegzetesen újságírói. Az *ólomszerűről* emelkedtek a *halhatatlanságba*.

PÉTER LÁSZLÓ

Színek és helyek BOSZORKÁNY-SZIGET

Még egészen kiskorunkban, amikor — a mesék hatására — a boszorkányok szinte hétköznapi figuraként jöttek-mentek képzeletünkben, sokszor összeborzongtunk erre a névre. Különös — és épp annyira ellenőrizhetetlen — történetek keringtek köztük a Boszorkány-szigeten történetekről. Ugyhogy dehogy is mertünk volna mi odamenni. Csak akkor szántuk rá magunkat a nagy útra, amikor a mesevilág már elmerült az idő kútjában. Mi már a serdülés ösvényeit jártuk. Mindenféle kaland izgatott bennünket. Természetesen egy boszorkány-szigeti kirándulás is.

Élég volt egyetlen alkalom, hogy megbizonyosodjunk róla: a városnak (vagy inkább: városkörnyéknek?) ebben a részében nincs semmi titokzatos. Különösebb veszélyek sem fenyegetnek bennünket. Ellenben egyik pillanatról a másikra feltárlt előttünk — és új arcát mutatta — a természet. Söt kalandokat, velük együtt még némi — sőt: némi — izgalmat is ígért.

Az volt az egészen a legsodálatosabb, hogy (hipp-hopp!) a város szinte egyik pillanatról a másikra véget ért, s már kezdődött is a „sziget”. Csupán — a gyermekklinika mellett — át kellett baktatni a régi vasúti híd boltíve alatt, és (az árvédelmi töltésen lépegetve) már ott is voltunk.

Csak azt nem tudtuk elképzelni, miért is nevezik ezt a földdarabot „szigetnek”. Még akkor sem „esett le a hűszfilléres”, amikor a szabadkai országútról balra letérve megismerkedtünk a Holt-Tiszáig (szögediesen: a „Dögtisza”) romantikus tájékaival. Pedig ha csak picit elgondolkodunk, felfedezhetjük volna az összefüggést: a folyószabályozás előtt a Tisza kétfelől körbefolyta ezt a földdarabot. Ahová különben el lehetett jutni a Nagyalomás melletti és a régi utáslaktanya szomszédságában lévő „külökon” át is.

Később de sokszor is végigmasírozunk, olykor pecabotokkal, tapogatóhálókka fölszerelten a Fővám közön vagy — pláne! — a Máglya soron. Hisz minden út Rómába, akarom mondani, a Boszorkány-szigetre vezetett. S az egyik vadregényesebb volt, mint a másik. Mondom, ha a Belváros felől mentünk, a hirtelen változás büvölt el bennünket. Ha a Nagyalomás mellől startoltunk, az ecetgyár, a paprikaföldolgozó látványa, szagzuhataga ragadta meg érzeinket, képzeletünket. Ha meg a Máglya soron közelítettünk, vágyakozva pillantottunk föl a vaslábakon álló, jegenyétől övezett víztornyra: de jó lenne egyszer oda fölmászni; micsoda csodálatos látvány tárulna (minden bizonnyal) elénk!

A Boszorkány-szigetet a mi számunkra tulajdonképpen az ártér, tehát a folyó és az árvédelmi töltés közé szorult földdarabka jelentette. A part erről elég meredeken zuhant alá. Bokorágakba kellett kapaszkodni, hogy megközelíthessük a vizet, de azért bete ne zuhanjunk. Az omladékos partból családoknak való bogarakat, gilisztaakat „bányásztunk”. Mindre kitűnően harapott a hal. A horgászás izgalmait csak tovább növelte, hogy engedéllyel persze nem rendelkezünk. Legtöbbször csupán egy madzagdarabból, az arra erősített horogból és parafadugóból — úszóból — állt a primitív folszerelés. Botot is a helyszínen törtünk hozzá. És sorra emeltük ki a zavarossárga vízből a durbincokat, keszegeket. Közben fél szemmel a partszakaszt figyeltük, nem tűnik-e fel a halór — rettegett — alakja?

Sokkal eredményesebb portya volt, amikor keresztapámmal, Licszekamm Gyuei bácsival indultunk útnak. A „zöldár” után róhamos sebességgel apadó Tisza — afféle „lábnymókként” — kisebb-nagyobb tavakat hagyott maga mögött az ártéren. A pocsolás vizben természetesen ottrekedtek, a halakkal az élükön, az itteni vízi fauna képviselői is. Lépésben haladtunk előre. Magunk előtt víve és iszaphoz szorítva a — kaptáralakban — fára feszített tapogatóhálót. S a folsó nyíláson be kellett nyúlni, és már emelhetjük is ki sorra a kilós, annál is nagyobb potykákat. Néha egy-egy nagybajszos harcsa is ott ficáinkolt a zsákmány közt.

Ilyen fogás mellett tán érthető, ha a kisebb példányokat szinte undorral dobáltuk vissza a vízbe. Még utánuk is intettünk: menjenek csak, a fenének se kellett! Egy-egy ilyen kirándulást aztán hatalmas lakoma követte a Faragó utca 25. szám alatti házban. A hal-lére, karikára vágott és zsírban süttött krumplicsalád körített sült halra vendég volt az egész külteki bérház. A rotyogó hallé, a sercegeve piruló halszeletek folséges illata pillanatok alatt átjárta a könyveket. Még tán a Szivárvány-kitérőig is elhatolt.

Persze a gyorsan levonuló zöldár néha nem csupán halakat, hanem egy-egy bárkát is foglyul ejtett. Az elővigyázatlan halászok reggelre arra ébredtek, hogy bárkájuk ugyan továbbra is vizen himbálódzik, ám ezt a vizet az élő Tiszától már jókora (és a hajó számára áthatolhatatlan) földszív választja el. A bárka ilyenkor mindenesetre ott „nyaralt”, ahol a víz felejtette. Mikor elérkeztek a kánikulai idők, gyorsan körbefonta a dús növényi vegetáció. Kevés ennél romantikusabb dolgot lehet elképzelni: bárka, szárazon, a fűzfabokrok, páfrányok rengetegében. Nem tudunk betelni vele. Nap mint nap meglátogattuk. S nem csak mi. Egyszer egy szerelmespár is. A bokrok fedezékéből néztük végig a történeteket. S mondhatom, izgalmasabb volt, mint egy kétrészes pornófilm, a házivetítéskor.

Később aztán elérkezett az az idő, amikor apró kis kukkolókból meglepetéské csaperedtünk. S nem is annyira a romantika üzött bennünket a Boszorkány-sziget fái alá, bokrai közé, mint inkább a szükség. Nem volt hová mennünk — kettesben. Az ilyesmi mindenestre a filmekben, pláne a regényekben sokkal-sokkal érzelmesebb és érdekesebb, mint a valóságban. Az érzékek megtették ugyan a magukét. (Elvégre fenemód fiatalok voltunk!) Ám a ritmust mégis a szűnyogok szabták meg. Csapatostól jöttek, és lecsaptak ránk.

Ó idők, ó erkölcsök!... — kiálthatnánk fel annyi év után, római módra... A szűnyogok mindenesetre ugyanúgy csipnek, mint akkoriban...

PAPP ZOLTÁN

TÖMÖRKÉNY TANYÁJA

Balástya határában áll az a tanya, amelyet a Steingassner család „nyári szállásként” használt. Szünidei nyarait töltötte itt a későbbi Tömörkény István. Ha hihetünk annak az állításnak, hogy az írók gyerekkorukból merítik írásaik javát, akkor ennek a környezetnek köszönhetjük, hogy a kocsmárosivadék a tanyán élők felé fordult, és annyira hitelesen ábrázolta őket. Talán itt tanulta meg csöndben figyelni a világot, és a kevésbeszédű emberek nyomós szavaival leírni, amit lát és amit hall. Az üresen álló tanya mai száma: Balástya 400.

